

Recensioner

Mikael Holmqvist, *Kungen: Sveriges ledare, Natur & kultur*, 2023

Med *Kungen: Sveriges ledare* sätter Mikael Holmqvist, professor i företagsekonomi vid Stockholms universitet tillika docent i sociologi, punkt för den elittrilogi som föregåtts av *Djursholm: Sveriges ledarsamhälle* (2015) och *Handels: maktelitens skola* (2018). Redan i förordet motiverar författaren valet av kungen som studieobjekt för denna avslutande del om hur makteliter uppstår och bibehåller sina positioner:

Idén till en studie av kungen fick jag under mina fältstudier i Djursholm, där jag kunde observera flera uttryck för kungen och kungahusets betydelse för Djursholm och dess invånares status och position. På flera sätt svävade kungen och kungafamiljens ande över samhället och bidrog till samhällets konsekriering, det vill säga dess sociala, moraliska och estetiska upphöjelse. (s. 7)

Precis som i föregångarna är metoden etnografisk, om än denna gång kanske mer i sitt anslag än i sitt utförande. Coronapandemin tvingade Holmqvist att mestadels ägna sig åt arkivstudier snarare än åt den typ av fältobservationer som präglade föregångarna. Detta har dock inte påverkat den empiriska och sociologiskt skärpta blick som kännetecknar författarens tidigare alster. I boken presenterar Holmqvist en välstrukturerad analys av mängder med data, allt ifrån kungens programaktiviteter, tal och medaljförklänningar till videomaterial, såsom timtal av det årliga tv-programmet *Året med kungafamiljen*. Begreppet *konsekriation* (av latinets *consecrare*, ”inviga” eller ”helga”) användes flitigt i Holmqvists senaste två böcker. I *Kungen: Sveriges ledare* utökas begreppsapparaten med inspiration från Erving Goffman, främst genom begreppet *profilering*. En stor del av studien ägnas exempelvis kungens kalendarium, som genom att prioritera vissa aktiviteter och möten framför andra kan förstås som ett uttryck för statschefens imageskapande.

Hela 659 sidor (varav 230 sidor upptas av bilagor och noter) ägnar författaren det han kallar profileringen av Carl XVI Gustaf som Sveriges statschef. Det är alltså inte kungen som person Holmqvist är intresserad av, knappt alls faktiskt, vilket är befriande. Snarare är det den process varigenom kungen skapar sig själv som statschef som är i fokus för analysen, någonting som stod den unge kungen relativt fritt att göra efter grundlagsändringen år 1975, vilken gjorde rollen som rådgivare till regeringen symbolisk och därmed befriade kungen från att alls behöva förhålla sig till partipolitik. Från och med nu blev rollen som statschef, vilket var den titel som kom att etableras formellt i och med 1974 års regeringsform, tämligen innehållslös. Samtidigt, visar Holmqvist, innebar detta inte att kungen berövades möjligheten att utöva makt i samhället. Efter 50 år på tronen är kungen och kungafamiljen fortfarande satt under

massiv mediebevakning, vilket vittnar om en särskild strålgång och möjlighet till inflytande.

I sitt företag att skapa sig en alldeles egen image som Sveriges statschef, visar Holmqvist hur kungen kom att söka sig till näringslivets eliter snarare än till exempelvis kultureliten. Hur det kom sig att den unge monarken drogs mot just näringslivet kan enligt författaren förstås mot bakgrund av de vänstervindar som blåste över Sverige vid den här tiden. I näringslivet fann Carl XVI Gustaf helt enkelt en bundsförvant att hålla i handen. Här knyter Holmqvist an till sitt föregående arbete om Handelshögskolan som språngbräda för den svenska näringslivseliten. I *Handels: maktelitens skola* (2018) visade författaren hur näringslivet, som ett led i att tvätta bort krämarstämpeln, investerade i Sveriges första handelshögskola, ett projekt som mycket framgångsrikt fungerade konsekurerande genom att förse näringslivseliten med behövligt moraliskt och kulturellt kapital. I dagens marknadsorienterade samtid, menar Holmqvist, är det emellertid kungen som har mest att vinna på alliansen med näringslivet. I en tid präglad av marknadslogiken säkerställer hans förbindelser med näringslivets eliter en behövlig legitimitet. Att som tidigare monarker ägna sig åt kultur eller historia, menar författaren, skulle helt enkelt i dag inte vara lika gångbart som att profilera sig som en aktiv och energisk ”näringslivkung”. Detta torde vara en rimlig slutsats med tanke på det aktiva samhällets påbud om att individerna måste rationalisera sina liv efter den flexibla kapitalismens marknadsimperativ genom att ständigt ”arbeta med sig själva” för att framstå som attraktiva på en alltmer konkurrensutsatt arbetsmarknad.

Faktum är att Holmqvist ger kungen med beröm godkänt i hans roll som Sveriges statschef och ledare. Kungens valspråk ”För Sverige – i tiden” löper som en röd tråd genom boken och får gång på gång illustrera hur anpassningsbarhet till den flexibla kapitalismen kommit att bli vår tids dygd. Ur materialet växer bilden av en kung som genom att idealisera positivt tänkande, aktivitet och företagande förkroppsligar vår tids *totem*, nämligen det aktiva entreprenörssubjektet som hellre ”vänder blad” än stannar upp för att kritiskt reflektera kring sakernas tillstånd. Det gäller att vara flexibel och att alltid se framåt; det finns inga problem, bara utmaningar.

Därmed inte sagt att kungens profilering som ”näringslivkung” är konfliktfri. Flera gånger visar Holmqvist exempelvis på spänningen mellan kungens allians med näringslivets eliter, och därmed ideologin om ständig tillväxt å ena sidan, och självprofileringen som engagerad i miljöfrågor å den andra, vilket också utgör en viktig aspekt av kungens profilering som statschef. Men liksom hur företag idag lyckas legitimera jakten på tillväxt med så kallad *Corporate Social Responsibility* (CSR), vilket betecknar företags frivilliga engagemang för att bidra till sociala och miljömässiga hållbarhetsmål utöver sina lagstadgade skyldigheter, visar Holmqvist hur kungen även här agerar lösningsfokuserat. Med kungens ord, som Holmqvist hämtar från en konferens i Rio de Janeiro år 2012: ”*Finns det en vilja så finns det ett sätt!*” (s. 235, kursivering i original). Återigen gör kung Carl XVI Gustaf skäl för sitt valspråk ”För Sverige – i tiden” genom att kombinera sin vurm för företagande och tillväxt med samtidens efterfrågan på miljömässig och social hållbarhet. Avståndet till en mer radikal klimatrörelse är stort.

Kungens tillväxtsanpassade engagemang för miljö och natur uttrycks vidare i hans

engagemang för scoutrörelsen, vilken i boken ägnas ett helt kapitel. Här handlar det dock inte om att ge sig ut i skog och mark för att leva naturliv. På ett övertygande sätt visar Holmqvist hur scoutrörelsen i själva verket, och med kungens beskydd, alltmer kommit att fungera som ett slags plantskola för framtidens ledare. Med hänvisning till World Scout Foundation (WSF), i vilken kungen är hedersordförande, visar Holmqvist att scouting i dag till skillnad från förr handlar om att utveckla en ”förmåga att *handla* och *agera* [...] vilket är samma sak som att säga att scouting handlar om att utveckla *ledare*” (s. 340, kursivering i original). Detta återspeglar för övrigt väl samtidens vurm för så kallat självledarskap, vilket är det senaste i raden av modebegrepp med rötter i företagsekonomi och *management* som nu sprids som patentlösning på allehanda ”utmaningar” i såväl privat som offentlig sektor.

Boken avslutas mycket intressant med ett kort framåtblickande i form av spekulationer kring hur kronprinsessan Victoria kan tänkas profilera sig som framtida statschef. Trots att hon ”visserligen knappast [kommer] att kunna agera på ett radikalt annorlunda sätt än vad det marknadsorienterade samhället förväntar sig” (s. 409), påpekar Holmqvist att det ändå kommer att finnas ett visst utrymme för att sätta en personlig prägel på statschefsuppdraget. Här kan den omständigheten att kronprinsessan är barn av en annan tid komma att spela in, samt inte minst att hon är kvinna. Därtill har hon till skillnad från vår den nuvarande statschefen en universitetsexamen, vilken kan komma att ha betydelse för hennes imageskapande. Här tror jag att Holmqvist är rätt ute när han lyfter fram att kronprinsessan Victorias intresse för barns hälsa och aktivitet kan komma att få en betydande roll i profileringen av henne som statschef. Detta skulle ligga helt i linje med det aktiva samhällets *wellness*-ideologi, där välfärdsstatens tillbakadragande har inneburit att vi själva får ansvaret för att leva hälsosamt och proaktivt och att inte ligga samhället till last.

Att *Kungen: Sveriges ledare* är en forskningsmonografi mer än ett populärvetenskapligt verk råder det inga tvivel om. Det finns omfattande referenser till kungens kalendarium, och exemplen på hur kungen med sin *royal touch* bidrar till framför allt näringslivets konsekvrering duggar tätt. Visst saknar jag bitvis de levande fältobservationer som präglat författarens föregående verk, men som nu på grund av coronapandemin inte kunde genomföras på samma sätt. Med det sagt har Holmqvist med *Kungen: Sveriges ledare* behållit sin etnografiska blick, vilken kompletterat dokumentstudier genom att riktas mot allehanda videoreportage och fotomaterial. Det handlar återigen om sociologi i klassiskt snitt, och med tanke på det rådande underskottet av svensk elitforskning inom disciplinen och avsaknaden av tidigare liknande studier av kungen som statschef blir *Kungen: Sveriges ledare* oundgänglig för alla som på olika sätt är intresserade av makt och de ideal som kultiveras i det marknadsorienterade samhället, i vilket vi alla förväntas agera som ett slags självet entreprenörer. Boken bör därmed tilltala alla som hyser ett generellt samhällsintresse och som efterfrågar mer litteratur om de grupper som kommit att bestämma vår tids ideal.

Jon Sunnerfjell

Doktor i sociologi

Göteborgs universitet

Referenser

Holmqvist, M. (2015) *Djursholm: Sveriges ledarsamhälle*. Stockholm: Atlantis.

Holmqvist, M. (2018) *Handels: maktelitens skola*. Stockholm: Atlantis.

Holmqvist, M. (2023) *Kungen: Sveriges ledare*. Stockholm: Natur & kultur.